

Ігор Богдановський

*Національний університет податкової служби України,
м. Ірпінь.*

Олена Льовкіна

*Національний університет податкової служби України,
м. Ірпінь*

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСТРАСЕНСОРИКИ ЯК МІСТ МІЖ НАУКОЮ ТА РЕЛІГІЄЮ

Нині багатьма людьми екстрасенсорика та біоенергетика сприймається як частина т. зв. паранауки, разом із такими її сферами як хіромантия, астрологія і т. п. Проте, на наше переконання, варто більш уважно придивитися до цього феномену. В СРСР існували цілі наукові колективи, члени яких протягом десятиліть вивчали екстрасенсів. Радянськими науковцями були отримані вагомі теоретичні і практичні результати, які свідчать, що зводити всі без винятку явища екстрасенсорики та біоенергетики до марновірства і шахрайства, жодною мірою не можна. Багато дослідників феномен екстрасенсорики вважають частиною більш широкого феномену релігії, споріднюючи його із сферами містики та езотерики. Тим самим, екстрасенсорика входить до сфери інтересів релігієзнавства. Найбільшою мірою екстрасенсорика цікавить тих дослідників, що вивчають нетрадиційні релігії. Проблеми розвитку нових і нетрадиційних релігій в СРСР і пострадянських країнах вивчалась такими відомими фахівцями як Є.Г.Балагушкін, Є.М.Волков, В.В.Гринько, П.С.Гуревич, О.Л.Дворкін, В.Є.Єленський, О.М.Красніков, В.І.Лубський, М.П.Мчедлов, Д.М.Угринович, А.Б.Холмогорова, Л.О.Филипович та ін. В якості важливого джерела інформації про наукові дослідження феномену екстрасенсорики в СРСР та пострадянських країнах були використані дві книги В.Є.Лебедька з серії: «Хроніки російської сан'яси», опубліковані на рубежі XX-XXI ст. Більшу частину цих книг складають інтерв'ю, які брав їх автор у найбільш відомих й авторитетних на пострадянському просторі екстрасенсів, біоенергетиків та езотериків.

Протягом майже всього періоду існування СРСР у ньому діяли обмеження на поширення будь-якої інформації, що могла б

допомогти духовному самовдосконаленню людей. Інтерес до релігійно-містичних знань посилювся в епоху «застою», коли віра в комуністичні ідеали підупала. Особливий ореол таємничості, загадковості, очікування чогось дивовижного створився навколо екстрасенсорики та езотерики. Більшість екстрасенсів та езотериків, які жили в пізньорадянську добу, сприймала свої захоплення як різновид цікавої гри. Їм хотілося відчувати, причетність до чогось духовного і надприродного. Цей інтерес був, переважно, суто теоретичним. Містики-аматори (як правило, представники технічної і гуманітарної інтелігенції) відвідували бібліотеки, де читали наявні у відкритому доступі книги про йогу, буддизм і т. п. Крім того, з рук у руки передавали роздруковки так званого «самвидаву». Серед найрізноманітнішої інформації там описувалися духовно-тілесні системи оздоровлення, а також поширювалися книги К.Кастанеди, Раджніша, О.П.Блаватської, В.О.Шмакова, Г.І.Гурджієва та ін. містиків.

Деякі ентузіасти на свій страх і ризик переходили від теорії до практики. Дефіциту знань вони протиставили творчу активність й ентузіазм, результатом яких стало виникнення значної кількості нетривіальних автентичних практик, методів і стилів психофізичного самовдосконалення. В хрущовські та в брежнєвські часи вітчизняні екстрасенси чи біоенергетики рідко наважувалися на відкриті дії (наприклад, оголошувати себе «духовними вчителями» та/або займатися лікуванням хворих). Адже таких сміливців майже завжди швидко виганяли з роботи та в різні способи ізолювали від радянського соціуму. Найбільш впертих могли навіть відправляти у в'язницю та/або на примусове «лікування» до психіатричних клінік. Показовим прикладом тут може бути історія життя П.К.Іванова, якого тричі направляли на таке лікування. Відповідно, більшість містиків та екстрасенсів воліли не «світитися» і не йти на відвертий конфлікт з владою. Проте життя не стояло на місці і в 70-ті рр. минулого століття заборона на містику почала слабнути. Наприклад, навколо П.К.Іванова протягом 70-тих рр. сформувався напівлегальний квазірелігійний культ «іванівців», на діяльність адептів якого радянська влада майже не звертала увагу.

Можна виділити п'ять основних етапів розвитку нетрадиційної релігійності в пізньорадянський і пострадянський періоди. Перша хвиля захоплення езотерикою розпочалась в

середині 60-тих рр. минулого століття, коли багато людей захоплювались йогою та містичним християнством. Друга неомістична хвиля «прокотилася» на рубежі 70-80-тих рр. і була пов'язана із модою на східні єдиноборства (карате, айкідо та ін.). Значна частина шкіл, де навчали цим єдиноборствам, була пов'язана з різними містично орієнтованими групами, члени яких займалися переважно духовними практиками. Третя хвиля почалась з середини 80-тих років разом з «перебудовою». Тоді популярними стали екстрасенсорика, біоенергетика, парапсихологія, чаклунство, шаманізм, заклинання духів, нетрадиційна медицина, пошук контактів з НЛЮ і т. п. речі. У четверту хвилю (на початку 90-тих рр.) на перший план вийшло захоплення різними психотехніками, а також тими східними релігіями, в яких існують техніки досягнення стану містичного споглядання (кришнаїзмом, тантрою, Тибетським буддизмом і т. ін.). Тоді ж активно виникали місцеві синкретичні релігійні групи і бурхливо поширювалось рідновірство. П'ята хвиля почалась у середині 90-тих рр. і триває досі. У цю хвилю в Україні найбільш стрімко поширюються Свідки Єгови та неохристиянські релігії закордонного походження.

Найбільше інформації про вітчизняних екстрасенсів та біоенергетиків з'явилося в роки так званої «перебудови». В газетних і журнальних статтях, на радіо й по телебаченню в ті часи велися дискусії про «сніжну людину», НЛЮ, «бермудський трикутник», «шкідливу» і «корисну» йогою тощо. А.М.Кашпіровський проводив в телепрограмах сеанси масового «зцілення» від хвороб, а А.В.Чумак з екранів телевізорів «заряджав» воду енергією. Наслідки діяльності новоявлених «фахівців» не завжди були безневинними. Як приклади такої шкоди, В.М.Арестовим та І.О.Шудриком наводилися епізоди з самогубством однієї з учениць відомого в 80-тих роках ленінградського парапсихолога А.Григор'єва й інформація про незаконну комерційну діяльність московської окультної групи під керівництвом А.Грінблатта (школа цього «гуру» в ті часи нараховувала до 300 адептів). Серед відомих груп екстрасенсів, що діяли в ті роки в УРСР, можна згадати також групу біоелектроніки Л.Кострицького в Черкасах, секцію «сан'ясинів» при харківському обласному Будинку техніки та ін. [1, с. 44].

Далеко не всіх екстрасенсів, біоенергетиків та парапсихологів можна впевнено охарактеризувати як шарлатанів. Деякі з них, на наше переконання, дійсно володіють певними

здібностями. Ще задовго до «перебудови» окремі екстрасенси знаходили легітимні можливості застосування цих здібностей. Перші наукові лабораторії, в яких проводили експериментальні дослідження екстремальних людських можливостей (так тоді називалися явища парапсихології, біоенергетики й екстрасенсорики), з'явилися в СРСР ще в далекі 70-ті. В цих експериментах піддослідним-добровольцям доводилося працювати з приладами, впливаючи на них своєю енергією та свідомістю. І.М.Калінаускас, в інтерв'ю В.Є.Лебедьку наголошував, що до цих експериментів інтерес проявляли представники західних спецслужб: «Американці перелякалися, що в СРСР в екстрасенсориці відбувся глибокий прорив, засилали своїх шпигунів. Але потім... всі більш-менш заспокоїлися. Я думаю, на сьогоднішній день серйозним людям зрозуміло, що все, що пишуть про сідухи,— це все доступно і можливо. Але це не має великого практичного значення. Хоча психологія, особливо... екстремальна... збагатилася» [2, с. 72].

Наукові дослідження незвичайних проявів психіки людини (зокрема, екстрасенсорики, біоенергетики й парапсихології) проводилися в СРСР, насамперед, працівниками секції психотроніки, що протягом декількох десятиліть функціонувала при московському Науково-технічному товаристві радіотехніки, електроніки і зв'язку (НТТ РЕЗ) ім. О.С.Попова. Члени цього товариства встановлювали контакти з вітчизняними езотериками, з членами окультних рухів та іншими людьми, чия діяльність в ті часи перебувала під ідеологічною забороною, оскільки прагнули використати для науки їхні результати. Один з цих дослідників, Олександр Воронов дав інтерв'ю В.Є.Лебедьку, в якому зазначив, що на тему екстрасенсорики і духовної практики існує маса марновірств і забобонів. Проте, проведені в 70-80-ті рр. наукові експерименти переконливо довели, що парапсихологічні явища дійсно існують, хоча й зовсім не так, як про це зазвичай думають. При застосуванні науково-експериментальних методів дослідження, виявлялося, що із десяти людей, що вважали себе екстрасенсами, в кращому випадку двоє-трьох володіли реальними здібностями. Біоенергетиків, які демонстрували реальні результати, дослідники опитували про систему їхніх світоглядних переконань. Насамперед, цікавились, як вони собі уявляли механізми тих явищ і процесів, які вони здатні були викликати. В результаті наукових досліджень, стало зрозуміло, що більшість систем описів є лише спробами

розуму інтерпретувати інформацію, яка надходить безпосередньо в підсвідомість через один із сенсорних каналів. Ці описи часто робились за допомогою ілюзорно-фантастичних асоціативних знакових систем. Але, оскільки вони пов'язувалися з реальними взаємодіями і підтверджувалися практикою, для самих екстрасенсів ці системи інтуїтивно виглядали переконливо [2, с. 115-120].

Відомим вченим, який в радянські часи проводив дослідження в галузі екстрасенсорики і біоенергетики, є вітчизняний психолог, дослідник екстремальних станів психіки Олег Бахтіяров. Згідно О.Бахтіярову, в СРСР перед екстремологами «ставилося завдання – розробити методи, застосування яких забезпечить збереження самоконтролю індивіда в екстремальних ситуаціях (насамперед, в екстремальних або змінених станах свідомості). Екстремологи розробили прийоми, які дозволяють це зробити» [3, с. 20]. Досліджуючи екстремальні стани психіки, вчені цікавилися методами, що використовували члени окультних угруповань. О.Бахтіяров розробив штучну мову, застосування якої дозволяє індивідам свідомо управляти процесами в організмі і забезпечувати збереження самоконтролю, перебуваючи в складних умовах діяльності. Але програми, над якими працювали О.Бахтіяров і багато інших вчених, в 90-ті рр. перестали фінансуватися державою, й, відповідно, припинили своє існування. Нині О.Бахтіяров працює в створених ним Університеті ефективного розвитку (м. Київ) та в Інституті психотехнологій (м. Санкт-Петербург). Працівники цих закладів займаються науково-дослідною й викладацькою роботою, а також організацією й проведенням різних практичних психологічних тренінгів.

Деякі дослідження, що проводилися в СРСР в сфері екстрасенсорики та парапсихології, в 90-ті рр. втратили статус секретних і стали широко відомими. Це, наприклад, роботи колективу, яким тривалий час керував Ігор Смирнов. Членами цього колективу були досягнуті вагомі практично значущі результати. Зокрема, були розроблені способи виявлення несвідомих структур людської психіки і, відповідно, методи управління цими структурами. Дослідженнями зацікавились представники Міністерства охорони здоров'я СРСР та КДБ. Вчені під керівництвом І.Смірнова розробили систему «глибокого зчитування думок та інформації», яку, на відміну від так званого детектору брехні, не можливо обманути навіть теоретично. Було отримано

патент на спосіб глибинного психозондування особи (Патент на винахід 2218867, зареєстрований у Державному реєстрі винаходів РФ 20 грудня 2003 року). Подальше вдосконалення технології призвело до створення методу «Комп'ютерного психо-семантичного аналізу» (КПСА), який, починаючи з 2003 р., впроваджується на території Росії в комерційних і державних організаціях, з метою забезпечення кадрової безпеки. Спільно з компанією «Біокон» метод КПСА впроваджується на транспорті, насамперед, в авіації. Наукова апробація методу проводиться в багатьох науково-дослідних центрах Росії. Метод психозондування на Всесвітній виставці наукових досягнень в Брюсселі (1998 р.) було удостоєно Великої золотої медалі. Крім того, він був двічі відзначений медаллю Міжнародного форуму «Технології безпеки», що проходить щорічно в Москві [4].

Методики психозондування дозволяють, минаючи свідомість людини, вводити в її семантичну пам'ять (інакше кажучи, в підсвідомість) певну інформацію. Комп'ютер дозволяє будь-яку семантичну інформацію (слова, образи та ін.) так замаскувати від свідомості людини, що вона не зможе чинити їй опір. Причому, щоб це зробити не потрібно змінювати звичний стан її свідомості (наприклад, не використовується гіпноз або послаблюючі волю медикаменти). В останні роки життя І.Смирнов працював над створенням семантичного резонатора. Цей пристрій він створити не встиг. Проте, в одному з інтерв'ю він зазначив, що вже існують діючі моделі резонатора, з допомогою яких, наприклад, вдається зменшувати відчуття болю. Згідно І.Смирнову, «біль – це явище психічне, це емоція. Ми досі не можемо знімати біль у ракових хворих, використовуючи наркотики. Якщо ж вдається зняти біль за допомогою резонатора - значить, ми на правильному шляху. А потім можна робити наступні кроки. За допомогою резонатора людина підніметься на вищий щабель, отримає кілька ступенів свободи. Здатності її настільки посиляться, що вона зможе позбутися від усіх хвороб... Людина просто відкриє наявні у неї величезні можливості... Резонатор забезпечить людині прямий доступ в її ж, людини, безбережну пам'ять. Можливо і в пам'ять генетичну, в «пам'ять предків». Адже наша свідомість – це лише якась мільйонна частина психіки» [5]. І.Смирнов був щирим патріотом Росії. Він мріяв, що його розробки будуть використані, щоб росіяни повернули собі колишню велич. У своїй праці

«Психоекологія» І.Смирнов зазначає: «Необхідно розробити національну ідею, впровадити її в народну масу, сформулювати чітко поставлену історичну мету існування багатьох народів у складі руської нації... Національна безпека Росії не вичерпується танками у кордонів і кількістю зерна та бетону на душу населення, а полягає в наявності однієї ідеї, що робить нас руськими... Інформаційна війна використовуватиме зброю масового ураження, єдиним діючим началом якої є семантичний фактор. Він і забезпечує панування в інформаційному світі» [6, с. 14-17].

На основі принципів психоекології та семантичного моделювання колектив І.Смирнова розробив комп'ютерні методики, які дозволяють спочатку виділити з підсвідомості детальний аналіз стану психіки хворого, а потім ввести туди інформацію, що настроює мозок на усунення порушень. Згідно І.Смирнову, можливості комп'ютерних технологій є дуже широкими. Вони дозволяють виявити патологічні утворення: суїцидальні схильності, наркоманію, статеві збочення, невротичні комплекси, а також причини психосоматичних хвороб (таких як виразка шлунка, бронхіальна астма, гіпертонія та ін.). Таким чином, дослідження феноменів нетрадиційної релігійності (зокрема, екстрасенсорики і парапсихології) виявили значну практичну значущість для сучасної науки, медицини, безпеки бізнесу і навіть держави.

На початку 1990-х рр., коли інтерес у громадян пострадянських країн до містики і чудес досяг свого максимуму, Міністерство Охорони Здоров'я України віднесло фахівців у галузі народної і нетрадиційної медицини до категорії молодшого медперсоналу та затвердило принципи їх діяльності. Проте «лише небагатьом представникам містичної сфери послуг їх здібності та освіта дозволили отримати Спеціальний дозвіл (ліцензію) цілителя. Спеціальний дозвіл на заняття народною і нетрадиційною медициною видається Комітетом з питань народної і нетрадиційної медицини після ретельної перевірки претендентів на такі методи як мануальна терапія, фітотерапія та точковий масаж, які засновані на принципах доказової медицини. Ліцензії магів, знахарів, чаклунів, шаманів, екстрасенсів, ворожок, спіритів, астрологів і ясновидців вітчизняний МОЗ не видає. За 17 років роботи Комітет видав всього 250 спецдозволів, відмовивши більш ніж трьом тисячам пошуковцям. Відповідно, українські ворожки і т. п. «фахівці» не мають можливості працювати легально. За даними Євгена Царькова,

у 2012 р. в Україні працювали близько 62 тис. магів, ворожок, ясновидців, екстрасенсів, хіромантів і відьом, більшість з яких не мали ніяких кваліфікаційних та дозвільних документів. У кращому випадку вони могли запропонувати клієнтові ознайомитися зі свідоцтвом про закінчення різноманітних «магічних університетів» [7].

На наше переконання, досить велика кількість вітчизняних «магів» є банальними шахраями. Зазначимо, що довести факти шахрайства досить складно. Кримінальні справи проти магів-шахраїв ініціюються тільки в тих випадках, коли їхні дії підпадають під ст. 190 Кримінального кодексу: «Шахрайство, заволодіння чужим майном шляхом обману або зловживання довірою». Зазначимо, що нині в друкованих ЗМІ майже відсутні оголошення магів, зате чимало міститься пропозицій послуг «психологів», значна частина з яких може виявитися «спадковими ворожками», що спеціалізуються на знятті порчі і т. п. Для вітчизняних містиків, навіть позбавлених можливості реклами на ТВ, радіо та друкованих носіях, залишається велике поле рекламної дії – в Інтернеті, де існують сотні різних порталів, що пропагують окультино-містичні послуги в Україні. Наприклад, онлайн-магазини, що спеціалізуються на продажу магічних товарів, приватні сайти чаклунів, ясновидців, астрологів і відьом.

Отже, якщо в пізньюрадянський період була справжня романтика духовних пошуків, то ця якість на початку ХХІ ст., коли майже все в духовному житті стало дозволеним, була майже втрачена. Після розпаду СРСР значна частина активних колись аматорів-екстрасенсів, біоенергетиків, езотериків й інших шукачів «духовних істин» втратила будь-який інтерес як до цих занять, так і до духовного самовдосконалення, взагалі. Тобто для них спрацював принцип «тільки заборонений плід є солодким». У той же час на початку ХХІ ст. кількість різноманітних чаклунів сягнув десятків тисяч. Проте їхній авторитет, як правило, є досить незначним, адже більшість наших співгромадян розуміють, що серед цих «доморощених гуру» переважають чаклуни-шахраї, які прагнуть лише швидкого збагачення. У той же час, на наш погляд, феномен екстрасенсорики потребує подальшого ретельного дослідження як представниками конфесійно неупередженого світського академічного релігієзнавства, так і фахівцями з інших галузей науки. Адже дослідження цього феномену, проведені О.Вороновим,

О.Бахтіяровим, І.Смирновим та іншими вченими, переконливо довели, що він має практичну значущість для сучасної науки та медицини.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Арестов В. М.* Нетрадиційні релігії: суть і спрямування / В.М. Арестов, І.О. Шудрик. – К.: Знання, 1990. – 48 с.
2. *Лебедько В. Е.* Хроники российской саньясы: из жизни российских мистиков: мастеров и учеников (1970-х – 1990-х). Т 1 / Владислав Евгениевич Лебедько. – М.: Тема, 1999. – 281 с.
3. *Лебедько В.Е.* Хроники российской саньясы: из жизни российских мистиков: мастеров и учеников (1970-х – 1990-х). Т. 2 / Владислав Евгениевич Лебедько. – М.: Изд-во Института общегуманитарных исследований, 2000. – 384 с.
4. Контроль разума [Электронный ресурс]. – Режим доступа к тексту: http://mind-control.wikia.com/wiki/Игорь_Смирнов.
5. *Калашников М.* Памяти гения психотехнологий Игоря Смирнова [Электронный ресурс] / Максим Калашников. – Режим доступа к тексту: <http://m-kalashnikov.livejournal.com/317244.html>.
6. *Смирнов И. В.* Психозкология. Первое издание / Игорь Викторович Смирнов. – М.: ООО «Издательский дом «Холодильное дело» при техническом содействии ООО «Спецмонтажстрой-СТ», 2003. – 336 с.
7. Экзорцизм в рекламе. Магические услуги. В Украине вступил в силу запрет на рекламу магических услуг в СМИ. Но обойти его не сложно [Электронный ресурс]. – Режим доступа к тексту: <http://expert.ua/articles/18/0/9914>.